

Коста Тодоров

ИЗПОВЕДТА
НА ЕДНА ЛУДА БАЛКАНСКА ГЛАВА

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Коста Тодоров, автор, 2012
© Клавдия Заимова, превод, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-954-321-978-0

Коста Шодоров

ИЗПОВЕДТА
НА ЕДНА ЛУДА
БАЛКАНСКА ГЛАВА

*Изказвам своята признателност на
Сюзан Ла Фолет за нейната великолепно
редакторска работа върху английския текст
на моята книга. Към грижливото си старание
при проверката на историческите подробности
тя притури вродената елегантност
на своя стил, чиято яснота и точност издава
френския ѝ произход. Бих бил наистина
непризнателен, ако не ѝ кажех от все сърце:
Благодаря Ви!*

Съдържание

Част I

Терорист

1889–1913

Глава 1. Малкият четник	10
Глава 2. Комедия в Константинопол.....	25
Глава 3. Терор в Одеса.....	32
Глава 4. Хуманитарно образование.....	43

Част II

Войник

1913–1919

Глава 5. Любов и война.....	54
Глава 6. Войник в Легиона.....	63
Глава 7. Гръм Божи	80
Глава 8. Мисия в България.....	91
Глава 9. На съд за предателство	102
Глава 10. На свобода в затвора	115
Глава 11. Краят на един свят	124
Глава 12. Последници	132

Част III

Държавник

1919–1923

Глава 13. Премного победители.....	140
------------------------------------	-----

Глава 14. В бърлогата на тигъра	151
Глава 15. Комунистическа схватка	156
Глава 16. Премного „облаги“	164
Глава 17. Мисия в Югославия	173
Глава 18. В България	184
Глава 19. Задкулисна дипломация.....	194
Глава 20. Но мир няма.....	205
Глава 21. Турската делегация казва „не“	215
Глава 22. Смъртна присъда	224
Глава 23. Мусолини убива селянин	233
Глава 24. Страната на надеждите.....	244
Глава 25. Заговор и контразаговор	258

Част IV

Изгнаник

1923–1943

Глава 26. Лютата двойна игра	268
Глава 27. Революционер на разположение.....	276
Глава 28. Има ли там живот?	294
Глава 29. Мусолини убива крал	307
Глава 30. Фашизъм и народен фронт	325
Глава 31. Демокрацията се сбогува	343
Глава 32. Мюнхенското споразумение и последиците му	358
Глава 33. На запад към Ориента	367
Глава 34. Търси се руса негърка.....	391
Глава 35. Пустите му англичани.....	397
Глава 36. И ще има жътва	407
Послеслов	420
Именен показалец	439

Когато генерал Сарай ми каза, че се нуждае от пратеник, който да прехвърли фронтовата линия, за да предаде на българската Главна квартира предложението за мир на Съглашението, отговорих, че човекът, който може да изпълни тази опасна мисия, се намира в Чуждестранния легион на Западния фронт... една балканска луда глава на име Коста Тодоров.

Владимир Лебедев

Част I
Терорист
1889–1913

*Не носете никога най-добрите си панталони,
когато тръгнете на борба за свобода и истина.*

Хенрик Ибсен

Глава 1

Малкият четник

– Роден в Москва. Руснак?

– Не, българин.

Беше през ноември 1940, в една нюйоркска поща, където се регистрирах като чужденец.

– И така, вие сте български поданик – каза чиновникът. После учудено вдигна очи от въпросника, който бях попълнил.

– Воювал сте във френската армия?

– Да, през Първата световна война.

Той продължи да чете: „Делегат в Обществото на народите... Понастоящем кореспондент на югославския печат...“ Объркан замълча, после сякаш внезапно прозря.

– Разбирам. Вие сте евреин.

– Не. Не съм.

Той махна с ръка и ме отпрати с дружелюбен жест.

– Предавам се – рече.

В действителност всичко беше съвсем просто. Да вземем като начало моето раждане в Москва. Баща ми, капитан от българската армия, се беше оказал на губещата страна след един държавен преврат. През 1886 г. той участва в несполучлив заговор срещу българския диктатор Стефан Стамболов и избягва разстрела, прехвърляйки руската граница с други офицери и с моята вярна и безстрашна майка. В Русия го причисляват с българския му чин към прословутия Втори Ростовски гренадирски полк, разположен в Москва. Там се раждам на 13 юли 1889 г.

Дишах въздуха на конспирацията от самото си младенчество. Най-ранните ми спомени са от български офицери в руска униформа, които замисляха убийство около димящия самовар сред облаци от цигарен дим. Техните планове засягаха най-често Стамболов, но понякога разговорът се отклоняваше и към Фердинанд, немският княз, който заемаше българския престол.

Спомням си дори още по-живо внушителния портрет на дядо ми Коста, окачен на стената на нашата гостна стая, неговата униформа с патрондаши и набучени в пояса пищови, и войнственото му лице, оброчено от огромна бяла брада. „Голям юнак – казваше майка ми гордо. – Унищожил е повече от сто турци в Балкана...“

Тя беше наследила силния и независим дух на баща си и неговата ненавист към потисничеството. Обичаше да разказва за неговите подвизи. Той водил 20-годишна хайдушка борба срещу турците в планините и се заклел да не си бръсне брадата до деня на българското освобождение. Така и никога не я обръснал – починал само година по-рано, след като осигурил за поколенията спомена за своята слава, възпята в народни песни, и една отбрана колекция от скъпоценни камъни, златни и сребърни предмети – трофеи от дългите му битки срещу турските поробители.

През ранните си години мислех, че да си мъж означава да носиш оръжие като моите дядо и баща и да убиваш колкото се може повече турци.

Баща ми, като истински войник, подчиняваше живота си на два непоклатими принципа: дълг и чест. Той презираше търговците и адвокатите, обичаше селяните, оскъряваше се от несправедливостта, протестираше на висок глас срещу покварата и никога не подаваше ръка на някой подозиран и в най-малката непочтеност. Баща ми се ръкуваше с малко хора.

„Ако искаш да те уважават – ми каза той още когато бях съвсем малък, – никога не лъжи, никога не отминавай обида и се дръж така, че да можеш винаги да гледаш всеки право в очите.“

През 1894 г. княз Фердинанд изостави своя кормчия Стамболов, наричан „балканския Бисмарк“. През юли 1895 г. неукротимият бивш министър-председател беше убит, съсечен на една софийска улица. Неговото отстраняване от българската сцена върна на нея наново нашето семейство. Може би благодетелят ни беше самият Фердинанд, тъй като убийците на Стамболов не само избягаха, но се отърваха с леки съдебни присъди на следващата година.

След Москва животът във Варна изглеждаше сив и провинциален дори на 6-годишно дете. Улиците бяха кални, къщата ни неудобна. Когато бяхме на гости, ни се предлагаше кафе вместо чай, а сладкото се сервираше с лъжица вместо в руска купа. Бях много нещастен.

Напразно се стремях да се върна в Москва. Записаха ме във варненско училище, където главното ми занимание беше да се бия със съучениците си и да чета. Разбрах какво искам веднага след като открих разказите на Джеймс Фенимор Купър: да избягам в Америка, за да стана индиански вожд. Потеглих, въоръжен с кухненски нож и с торба хляб за препитание. Няколко километра след Варна бях настигнат от неколцина войници, изпратени от баща ми. С помощта на своя колан той ме научи, че Америка е много далече.

На 10-годишна възраст бях изпратен в имението на генерал Минков в руската Гродненска губерния, където много славянски момчета от Балканите подготвяха приемането си в императорския кадетски корпус. Моят наставник, Андрей Крашин, един непоправим пияница, ми втъпи руската граматика и ме научи да уважавам Пушкин и Лермонтов с помощта на деветвъзловия си камшик. След приемните изпити в кадетския корпус се върнах в България за лятната ваканция и останах там. Постъпих в софийското военно училище, където дисциплината беше строга, храната отлична, възпитанието добро, а държането на офицерите – високомерно. Харесвах уроците по литература и история, мразех математиката и страстно обичах военното обучение. Военнолюбието ми намаля обаче под влиянието на големите руски писатели и множеството руски революционни брошури, които попадаха в ръцете ми.

Военното ми обучение завърши внезапно, когато бях кадет в шести курс. Моят инструктор, капитан Селвелиев, ме обиди, в отговор на което метнах с все сила една мастилница върху него. Задържаха ме; избягах вкъщи и казах на баща ми, че не желая повече да бъда войник. Два дни след това бях изключен от училището.

Моят баща беше станал полковник и служеше в София като помощник-началник в оперативния отдел към Генералния щаб. Той принадлежеше към кръг убедени русофили заедно с човека, който щеше да окаже най-силно влияние върху мен – полковник Радко Димитриев, победителят на турците през 1912 г. и генерал в руската армия през Първата световна война. По-възрастният ми брат, Кирил, руски възпитаник, служеше като поручик в Първи Софийски полк и беше също страстен русофил. Революцията в 1905 г., която избухна след Руско-японската война, разтърси дълбоко не само нашето семейство, но и цялото българско общество.

Революционният поток заля съседна Македония, където нашите кръвни братя изнемогнаха под игото на турския султан Абдул Хамид. Тайнствената и мощна ВМРО¹ (Вътрешна македонска революционна организация), създадена в 1894 г. и разпределена на чети, ръководеше македонското революционно движение. Македония беше разделена на 80 революционни окръга и във всяко село имаше тайна чета, която можеше да бъде мобилизирана от своя войвода при спешен случай. Селските чети образуваха тайна въстаническа армия, готова да се отзове всеки момент на призивите на ВМРО и да се подчини на решенията на нейния изпълнителен комитет, представляващ четирите македонски провинции на Скопие, Солун, Битоля (Манастир) и Одрин.

Многобройните набези и бунтове на ВМРО срещу турците поддържаха постоянно напрежение на Балканите. Самата организация беше раздвоена. Едното крило (изцяло националистическо) беше обвързано с княз Фердинанд и официалната българска политика. Другото (социалистическо) поддържаше идеята за автономна Македония в една обща балканска федерация, която може би щеше да стабилизира Европа и да я спаси².

Борбите за свобода в Русия и Македония дълбоко ме вълнуваха. Бързо се запознах с млади студенти, които ми въздействаха с червените си ризи и развети коси и с книгите на Горки, Короленко, Л. Андреев, Кропоткин, Бакунин, Жан Грав и Малатеста. Тези студенти образуваха революционна група, оглавявана от руски емигрант на име Шапиро. Събирахме се вечер в неговия дом; насядали по пейки, куфари и легла, слушахме страстните му речи за социална революция и тероризъм срещу народните врагове.

Герой на групата беше Михаил Герджиков, млад красавец с пламенни черни очи, гъста черна брада и бледо лице. Едва двадесет и осем годишен, той си беше вече извоювал слава като войвода

¹ Името на организацията до войните от 1912–1918 г. е ВМОРО. (Всички бележки под линия са на преводача. Бележките на редактора и автора са изрично посочени.)

² В случая се имат предвид две различни организации – Върховния македоноодрински комитет и ВМОРО – първата, която разчита на външна и най-вече от Княжество България помощ, а втората – на революционната борба на самото поробено население вътре в Македония и Одринско.

на групата чети, която през 1903 г. беше отстоявала няколко месеца Одринския окръг срещу цяла турска дивизия. Един друг член, Петко Пенчев, макар и само двадесет и пет годишен, беше член на Централния комитет на ВМРО. Веднъж, когато бяхме достигнали до върховно революционно напрежение (нерядко явление), Петко отбеляза иронично: „Преди да се борим за социализъм в страна като България, би трябвало да построим тоалетни.“ Ние го смятахме за реакционер, но го търпяхме заради здравия му разум и доказани качества. Членове бяха и три млади момичета: Мария, Зина и Олга.

Мария беше седемнадесетгодишна красавица с ореол от руси плитки, бледа кожа с цвят на слонова кост, меки кафяви очи, безупречен гръцки нос и очарователна усмивка, която образуваше трапчинки. По-късно тя спечели общия български конкурс за красота – и богат съпруг. Попаднах естествено под нейното обаяние. И трите момичета обожаваха Михаил... и ме пренебрегваха. Всъщност цялата група ме пренебрегваше, понеже, макар и добре развит, няхах още шестнадесет години. Изглеждаше нечестно и дори глупаво да бъдеш толкова млад и без героично минало. Седнал на куфар в някой ъгъл, крадешком наблюдавах Мария, но никога не се осмелих да я заговоря след събранието. Почти всекидневно стоях до входа на девическото училище с надежда да я видя. Два пъти се срещнахме – аз се поклоних стеснително, а тя мило се усмихна. Тази усмивка ми се стори така важна, че дни наред грееше в паметта ми. Но на нашите събрания тя продължаваше да гледа втренчено Михаил. Почувствах се засегнат.

„Ще отида да се бия в Македония – си мърморех. – Ще извърша велики дела и ще се върна с корона от слава. Ще види тя какво мога. Ще се върна при нея. Без съмнение ще съм ранен, а тя ще ме жали и ще ме обикне. Тогава и само тогава ще ѝ призная любовта си“.

През май 1905 г. нашата група направи екскурзия до Драгалевския манастир. Гледана от София, планината прилича на огромен наклонен звяр с обрасли с гори хълбоци и плуващи във вечни мъгли вдлъбнатини. Животното лежеше, топло и светло, в късната пролетна светлина. Изоставихме пътя в село Бояна и тръгнахме нагоре по гористата пътека. Бяхме шестима – Михаил, Петко, трите момичета и аз. Пътеката беше криволичеща и трудна, но аз бях щастлив с Мария до мен. Тя потегли весело, но катеренето започна да я уморява. Накрая намерих смелост да ѝ предложа

ръката си и я поведох бавно, вслушан в затрудненото ѝ дишане. Усещах допира на нейната стегната, топла ръка. Нашите другари често се губеха от погледа ни по криволичещата пътека и ние бяхме сами. Аромат на мента, папрат и бор изпълваше въздуха, а белите брези се очертаваха като мраморни колони на античен храм под сводестата зеленина.

– Виж! – възкликнах внезапно. Стояхме на полегат камък сред едно сечище. На облятото със слънце плато под нас проблясваха зелените и златни куполи на София.

– Да – почти прошепна тя и седна на камъка. – Ще трябва да почина за момент, така съм уморена.

Исках да кажа нещо красиво, нещо нежно и благородно, но езикът ми бе вързан. Тя почувства смущението ми и прекъсна неудобното мълчание:

– Как се справяш в училище?

Как можеше да спомене училището? Дете ли бях?

– Ще свърша през юни – отговорих – и тогава...

– Към университета?

– Не... към Македония! – изтърсих за мое учудване.

Тя ме погледна слисано. Беше късно; не можех да си оттегля думите, тъй като на дело бях положил клетва.

– Ще отида да се боря за народа и за свободата – като Михаил.

– Но ти си още тъй млад.

Това ми се стори ужасно обидно. Излъгах предизвикателно:

– На седемнайсет съм.

Продължихме по планинската пътека, но не бях вече щастлив. Не представлявах нищо в очите на Мария. Сега трябваше да отида в Македония и да ѝ докажа колко е грешала. Осъзнах по някакъв смътен начин, че този ясен майски ден беше определил съдбата ми.

Прекарахме вечерта в гората близо до манастира. Пекохме агне на открит огън, пяхме хайдушки песни, спяхме в хладен, миришещ на сено хамбар и тръгнахме обратно преди разсъмване, когато славеите още пееха в гората.

В София съобщих решението си на Михаил. Той не беше учуден.

– Би било по-добре да отидеш първо в университета – каза той. – Така ще бъдеш по-ценен за нас. Нуждаем се от образовани хора за бъдещата ни борба. Имаш още време.

Петко Пенчев ми даде същия съвет. Не смеех да им кажа защо не бих могъл да чакам.

Бях разбрал от Михаил и Петко, че обикновено четите започват да преминават турската граница през юни. През зимата и пролетта бездействаха из софийските кафенета по улица „Мария Луиза“. Най-известно беше кафенето „Братя Миладинови“, наречено на името на двамата обесени от турците поети. Реших да търся късмета си сред македонските войводи.

Един неделен следобед се измъкнах тихо от къщи и отидох в кафенето „Братя Миладинови“, където бях посрещнат от натрапчиви кухненски миризми. Един млад дългун в сандали и мръсна риза размахваше силно с пешкир по стотиците мухи, които хвърчаха наоколо. Кафенето беше празно. Младежът впери в мен мъничките си възпалени очи, презрително се взря в изгладените ми панталони и лъснати обувки и ми обърна гръб. Седнах до прозореца, замислен над поръчката си, докато пешкирът продължаваше да плющи по стените и масите. Келнерът дойде до масата ми, преди да съм решил какво да поръчам и изкрещя през обезцветените си, изпочупени зъби:

– Какво да бъде?

– Вино – отговорих смело.

Той щеше да бъде по-малко удивен, ако му бях поискал да ми докара султана от Константинопол.

– Така значи, вино искаш! Литър или бъчва? Ха, ха, ха!

Той хвърли пешкира, сложи ръце на кръста и се заля от смях. Една дебела рошава глава се надигна бавно иззад тезгяха и изкудукудяка остро:

– На какво се смееш, глупак такъв? Събуди ме.

– Този „господин“ – ха, ха, ха – иска вино. Погледни го.

Дебелата глава се понадигна още и сънените очи ме погледнаха добродушно.

– Стига, Гюро! Ако не спреш да лаеш като куче на месечина, ще ти счупя главата.

Раменете на Гюро продължиха да се тресат от смях и той наново се захвана с мухите. Другият мъж, който, изглежда, беше собственикът, дойде на масата ми.

– Защо си тук, сине? Какво търсиш? – попита любезно.

– Дойдох да видя комитите – отговорих бързо и почти без дъх.

– Да видиш комитите? Но защо?

– Искам, искам да ида в планината с тях, за да се бия срещу турците.

Той ме изгледа съжалително и заклати глава:

– Какво общо имаш с тая работа? Остави я на безделниците. Кой ти пусна тази муха в главата? По-добре си иди вкъщи при майка си. Какъв комита можеш да бъдеш?

– Не се плаша от нищо – отвърнах. – И съм решил да тръгна. Искам да говоря с някой от войводите. Още съм млад, само на осемнайсет – притурих и пламнах от лъжата, – но съм силен и мога да се бия.

– Добре, твоя воля. Ако почакаш, ще ги видиш скоро да пристигат, за да играят карти.

Полугласно, сякаш говореше на себе си, измърмори: „Ако беше мой син, щеше да видиш свитки от бой.“ След това ме запита:

– Поне знаеш ли как изглежда комита? – Той посочи Гюро. – Ето този е комита; той е образецът. През зимата и пролетта работи тук и убива само мухи, а през лятото отива в планините и убива турци. Е, какво мислиш за него?

Можеше ли това същество да бъде действително комита и бяха ли и другите като него, се чудех. Бях си представял всички с красивото лице на Михаил. Опитах се да си внуша, че първото ми впечатление от Гюро е фалшиво, че съм го съдил само по непривлекателната му външност и че след като е комита, сигурно е от сой.

Повиках го на масата ми, стиснах му сърдечно ръката и казах почти с уважение:

– Вие сте комита?

Гюро се почеса по тила като въшлива маймуна, плю и зае внушителна и дори помпозна поза. „Комита? Бия се в Македония от четири години. Но в името на истината, тежка работа е“.

Думата „работа“ раздразни слуха ми. Може ли да се нарече работа живот в борба срещу тиранията, изпълнен с опасности и риск?

– Тежка работа – повтори Гюро. – Глад, въшки и непрекъснатото бягство.

„Бягство?“ Това ме порази. В песните и вестникарските съобщения винаги турците бягаха, докато безстрашните комити налитаха от техните планински гнезда като орли срещу ято врани.

– Бягаш така бързо, че чувстваш сърцето си да изскача – отговори Гюро. – Когато турците ни преследват, има само една мисъл: чии крака ще издържат най-дълго. Нищо друго няма. Краката – това е! Как са твоите?

– Добри – промърморих съвсем объркан.

Вместо вино Гюро ми сервира лимонада. Пих в потискащо мълчание. Скоро влязоха трима брадати мъже в пелерини и без връзки.

– Ето че идат войводите – каза Гюро. – Високият момък, който куца, е Даев. Русият е Пешо Самарджиев. Третият – Душо Желев.

Даев ми препоръча да си вървя у дома при майка ми. Душо дори не се постара да ми отговори. Пешо обаче ме покани на среща същата вечер в Армeнското кафене срещу градската баня. Неговите топли сини очи светкаха добродушно и равните му бели зъби блестяха, когато се усмихваше. Той не беше като Гюро. „Оказва се, че имам нужда от секретар – каза. – Ти си млад, но можеш да си ми полезен. Ела в кафенето в седем часа и ще го обмислим.“

Всички непризнати гении на София се тълпяха в Армeнското кафене: актьори без роли, поети без издатели, художници, които рисуваха надписи на витрини, и скулптори, продаващи малките си гипсови бюстове на Толстой, Горки, Ибсен и Бетовен по уличните ъгли. В близкото кафене „Панах“, където чашка кафе струваше десет стотинки, седяха техните преуспели събрата – цените в Армeнското кафене бяха много по-ниски. Тези неугледни, но бъдещи велики мъже, кръжаха насам-натам и се надсмиваха на всеки, който вече беше постигнал успех. Когато Пешо влезе, всички го поздравиха топло, защото той ги изслушваше търпеливо, вярваше всичко, което му се казваше, и угощаваше всеки с кафе.

– Нещастна България! – каза Пешо. – Толкова способни хора загиват без работа. – Накрая ме отведе настрана и се опита да ме убеди с мекота да изоставя намерението си. Аз настоявах и обяснявах, че мога добре да пиша, да говоря малко френски и да си служа с пушка и револвер не по-зле от друг.

– Знаеш ли в какво се впускаш? – попита той.

Повторих тържествено думите на Гюро: „Глад, въшки и постоянно бягство!“ Пешо се смя от все сърце. „Значи знаеш.“

Той ми даде адреса на лагера в Кюстендил, където четите се събираха всяка година, преди да навлязат в Македония, и ми определи там среща след четири дни.

На другия ден вечерта казах на баща ми, че искам да направя двудневно пътуване и се нуждая от малко пари. Пихме чай от стария самовар, брат ми Кирил тръгна към Военния клуб, по-малкият ми брат си легна рано, а баща ми се оттегли в кабинета си. Майка ми беше заета с плетене.

– Майко – казах, показвайки бащиния ѝ портрет, – искам да бъда като дядо Коста.

– Онези времена бяха други, сине. Тогава борбата беше нужна. Сега учението е по-важно.

Майка ми едва ли осъзна нежността, с която я целунах за лека нощ. В два часа през нощта се измъкнах от къщи с нагана и бинокъла на баща ми. Час по-късно скочих в един товарен влак, който напускаше София, пътувайки за Радомир. Останалото разстояние минах пеша или в селски каруци и стигнах в Кюстендил следобеда. Пешо ми беше дал адреса на Аце Дорев, командир на четническия щаб в Кюстендил. Там ми дадоха дюшек и заспах веднага.

Пешо пристигна на следващата сутрин и ме представи на четниците.

– Братята Ангел и Йордан, мои другари от 1903 г. Този е Васил, нашият сержант и лекар. Някога той беше фелдшер. Лекува всички заболявания с хинин и йод. Ето Гюро, твоя стар приятел, и неговия другар Василев, който отби две наказания в затвора, и Бишаков, отличен стрелец, който безотказно уцелва и може да закове с ножа си човек на двацет крачки. Останалите членове ще бъдат тук тази нощ.

Компанията не ми се стори добре подбрана.

В началото на юни потеглихме за Македония, въоръжени с пушки, бомби, револвери и кинжали – чувствах се като на дядовия портрет. Отправихме се към турската граница през нощта, когато гъсти облаци обвиваха луната, и я пресякохме един зад друг под носа на турския патрул.

Първите дни от експедицията се оказаха напрегнати за мен. Оръжие, боеприпаси, раница и пелерина от козя кожа тегнеха на раменете и ми беше трудно да не изоставам от ветераните. Катеренето по насечените планини без пътеки така ме изтощаваше, че често почти заспивах по време на стража. Пешо, тъй благ и не-принуден в София, се превърна в строг водач, който не допускаше никакво нарушение на дисциплината.

В село Русиново към нас се присъедини войводата Душо, чиято чета бе наскоро разбита от турците. Душо дължеше живота си на своето ловко скачане от скала на скала като планинска коза. Той ни поведе из гъстите, вековни гори на Плачковица планина където се присъединихме към друг войвода – Симеонов – и неговата чета.

Лагерувахме на едно сечище близо до края на гората. Хората на Симеонов заклаха в наша чест едно теле бозайниче и сготвиха месото в грамаден меден котел. Към трийсетина души насядаха около пращящия огън, а няколко бяха на стража. Внезапно един от часовете на Симеонов, разположен на едно високо дърво, извика: „Аскери!“

Турска войска! Потушихме бързо огъня и припряно нарязавме и разпределихме полусвареното месо.

Една рота аскер (редовна турска войска), предвождана от офицер на кон и тръбач, се движеше в колона по планински хребет, успореден на нашия път. Напуснахме лагера, ядейки по пътя. В гората можехме да се движим по-бързо, отколкото тежко натоварената турска колона. Скоро стигнахме до едно житно поле; в далечината турската колона се клатушкаше на фона на нисък храсталак. Куршуми засвистяха внезапно над главите ни. Задъхавни и потънали в пот, скачахме от скала на скала, търкаляхме се по склонове и стремглаво изкачвахме планинските хребети. Мислех, че сърцето ми ще се пръсне. Очите ми изскачаха от орбитите и силно стисках зъби. Накрая се чу прошепнатата заповед: „Залегни!“ Строполясах се.

– Е, вече няма да ни хванат – каза Душо бодро.

Симеонов изпрати разузнавачи при близките селяни. Те се върнаха преди изгрев с тревожни новини. Преследваха ни редовна войска и жандарми. Усилени патрули бродеха из гората и охраняваха проходите към долината на Струмица. А и въоръжени селяни мюсюлмани бяха включени към редовната турска войска.

Прекарахме дългия ден скрити в гората. Вместо храна гризахме кокалите от вчерашното месо. Много пъти чухме близки гласове и трябваше да лежим, затаили дъх. Потеглихме след падането на нощта. Пешо нареди всеки да се отпрати по течението на потока към село Нивишане, ако четата ни бъде принудена да се разпръсне. Промъквахме се мълчаливо под зелените сводове, покриващи пътеките в гъстата гора. Набързо направените факли от пръчки, обвити плътно с омазнени парцали, бяха опасно средство

за осветяване на пътя. Трептящата им светлина хвърляше фантастични сенки наоколо.

Нашите разузнавачи откриха едно турско отделение, което ни бе устроило засада в близък проход. Трябва да е било около полунощ. Пропълзяхме близо до турците. Сърцето ми биеше глухо. Обзе ме чувство на опияняващ страх и тайнство. Йордан ме дръпна за ръкава: „Подготви си бомбата – прошепна. – Започва се.“

– Но къде са турците?

– Долу, там, където мъждят светлинките.

Пешо даде сигнал и взрив раздра въздуха. Запаших късия фитил на бомбата и я метнах с все сила. Гората заехтя от взривове и стонове. Наскачахме срещу турците. Стрелбата сякаш избухна едновременно от всички страни. След кратка схватка с врага, когото така и не срещнахме в лице, групата ни се разпръсна из гората.

Намерих се сам с празен стомах. Припомних си наредбите на войводата да се следва потока до Нивишане. Опипах ужасен пътя си в тъмнината. Патрондашите се впибах в раменете ми. Гората ми се струваше изпълнена със зловещи шумове и безформени призраци. Установих с треперещи пръсти, че малката гумена торбичка със стрихнин беше още в джоба ми. Всеки четник беше снабден в Кюстендил с тази последна защита срещу срама и възможното мъчение при залавянето. Препъвах се дълго, докато се строполих изтощен и задрямах. Зазоряваше се, когато се събудих. Камбанките на някакво стадо звънтяха слабо в далечината. Огледах се. Гората беше пуста. Вдигнах пушката си и тръгнах предпазливо.

Едно овчарско куче се хвърли върху мен с раздражен лай в края на гората. Държах го на разстояние с пушката си, докато едно момче извика: „Тук, Шарко, тук!“

– Къде е Нивишане? – го попитах.

– Там долу, в долината – отговори. – Ти сигурно си от четата. Всички са в селото. Наредиха ми да се оглеждам за турски войници, когато тръгнах с овцете през нощта.

Подаде ми с усмивка къс хляб и бяло сирене, които лакомо погълнах, и ми посочи пътя към селото.

Всички четници бяха там, освен Йордан. Брат му Ангел седеше унило в един ъгъл, а другите пушеха мълчаливо. След три дни чухме от селяните в Нивишане, че отрязаната глава на Йордан била разнасяна, набучена на кол, из пазара на Струмица, а турски

глашатай биел тъпана и обявявал: „Такава е съдбата на всички изменници на падишаха – Бог да му даде дълъг живот!“

Ангел мълчаливо преглъщаше сълзите си.

Следващите три месеца лагерувахме по склоновете на Кожух планина и никога не се застоявахме на едно място. Храната ни се състоеше главно от хляб, сирене, мляко и червен пипер; от време на време, в моменти на щедрост, Пешо осигуряваше агнешко месо.

Една сутрин селяните ни предупредиха, че приближават турски войници. Заехме позиция на един хълм на два километра от Дърлица и зачакахме. Бяхме дванадесет души срещу взвод от около тридесетина турски войници със сини куртки и червени фесове. Обучените за планински бой турци се катереха бързо по склона. Напредваха в малки групи, които ту се прикриваха, ту се устремяваха напред. Когато спряха на около 200 метра от нас, Пешо извика:

– Започнете стрелба, щом се изправят. Всеки да си избере прицел!

Обзе ме странна възбуда.

Мерникът подскачаше нагоре-надолу пред очите ми. Изведнъж ми се стори, че всичките турци се насочват право към мен. Няколко глави се вдигнаха от лявата ми страна; прицелих се внимателно и стрелях. Куршуми свистяха насам-натам. Няколко войници изпуснаха пушките си и паднаха по лице.

– Чудесно! – каза Пешо. – Командирът е мой. Помнете, на мен ще го оставите!

Турците продължиха да настъпват упорито, пренебрегвайки нашата стрелба. Техният командир внезапно се залюля, размаха ръце и падна. Няколко войници допълзяха до него и го издърпаха зад скалите. Ние изстреляхме още два залпа и се оттеглихме, прикривайки се зад всяка скала и храст. След тази схватка не се задържахме на едно място повече от вечер и лагерувахме в недостъпни планински теснини и отдалечени села.

Македонските селяни почти гладуваха. Натоварени с тежки данъци, те трябваше да плащат и допълнителни огромни наеми на турските бейове-земевладелци. Пешо изпрати писмо до бейовете от окръга, с което изискваше да намалят наемите наполовина. Предупреждаваше ги, че ако откажат, комитите ще прибегнат към сила. Повечето бейове побързаха да се съгласят, но един от

тях пренебрегна писмото. Той владееше осем села, големи кози и овчи стада, две големи мандри и укрепен дом, охраняван от дузина албанци.

Отвърнахме с нападение и отвлякохме едно от стадата му, което разпределихме между селяните на едно отдалечено село. Той пак не отстъпи. Тогава запалихме хамбара му и хвърлихме няколко бомби в двора. Нанесохме леки повреди, но съвсем подплашихме бея. На следващия ден той свика кметовете на осемте села и ги уведоми, че намалява наемите.

Хилми паша, новият управител на Македония, назначи за каймакамин на Тиквешкия окръг един деен млад албанец – Ибрахим ага, – който се хвалеше, че скоро ще се справи с изменниците и ще обеси Пешо войвода. Той мобилизира едно жандармерийско отделение и тръгна по селата с въоръжени помаци, за да мъчи селяните с обиските си за скрито оръжие, и задържа много свещеници. Една нощ неговите хора нахлуха в близко до лагера ни село, убиха единадесет овчари и отвлякоха стадата им.

Дълго време бяхме избягвали да отсядаме в селата, за да не дадем на турците основание да мъстят на жителите. Когато научи за убийствата, Пешо ме извика и ми продиктува писма до всички чети в Тиквеш, от които искаше пълни сведения за движението на жестокия каймакамин. Към края на месеца той получи отговор от областния комитет на ВМРО, който прочете внимателно и изгори. След това издиктува писма до войводите на десет села, от които поиска по трима верни въоръжени мъже. Нашият извънреден поход започна една нощ в края на август. Носехме леки раници. Групи от въоръжени мъже се присъединиха към нас по пътя и на зазоряване четата ни наброяваше над трийсет души. Почивахме денем и се придвижвахме през нощта. Накрая спряхме на пътя, който води от Тиквеш за Неготин. Пешо ни разкри, че Ибрахим ага заминал за Неготин и щял да се завърне тази нощ с охрана от четирима конни жандарми. После ми подаде парче квадратен картон и ми заповяда да напиша, че ВМРО осъжда каймакамина Ибрахим ага, служител на кръвожадния султан Абдул Хамид, на смърт чрез обесване за многобройните убийства, грабежи и други насилнически действия срещу жителите на Тиквешки окръг. Пешо положи печата на ВМРО на документа и се подписа под присъдата. Нареди ми да я подпиша и аз като секретар на четата.

Чакахме залегнали от двете страни на пътя. Малко след полунощ се чу далечен конски тропот. Пешо даде сигнал, ние открихме огън, убихме един жандарм и повалихме конете. Извлякохме уплашените конници. Ибрахим ага, зашеметен от удара, който Ангел му нанесе с приклада на пушката си, беше здраво държан от двама селяни. Пешо насочи фенерчето си към гладкото, скулесто лице на задържания и каза на турски:

– Ефенди, чаках тази среща. Дойде време да платиш за престъпленията си. Действай, Ангеле!

Ръцете на каймакамина бяха вързани на гърба. Ангел нахлузи примка около врата му. Един селянин, яхнал якия клон на една от крайпътните черници, хвана другия край на въжето.

– Чакай! Щях да забравя присъдата – извика Пешо и закачи надписания картон на горното копче на каймакамската униформа. В това време осъденият се беше свестил. Той вдигна гордо глава и извика:

– Ще умра като мюсюлманин – без страх. Вие сте банда неверни кучета! – и заплю войводата в лицето.

Пешо се избърса и се усмихна:

– Харесвам смели мъже, Ибрахим. Така трябва да се мре.

Скоро след тази случка тръгнахме към къщи за презимуване. Дъждовете бяха започнали и нощите станаха влажни и студени. Четата ни се разпръсна непосредствено след преминаването на българо-македонската граница и всеки получи петдесет лева за разноска.

Когато пристигнахме с Пешо в София, разбрахме, че новината за обесването на Ибрахим ага беше пътувала бързо. Турският военен съд в Солун ни беше осъдил на смърт по подписите върху смъртната присъда на ВМРО, закачена на дрехата на обесения. Във всяко македонско село пръснатите обявления предлагаха награда от петстотин турски лири (2500 долара) за главата на Пешо и двеста (1000) – за моята. По-късно щяха да ме оценят много поскъпо в собствената ми страна. През 1924 г. наградата стигна два милиона лева (около 20 000 долари) – в знак на поощрение...

Глава 2

Комедия в Константинопол

У дома открих, че дядо ми е свален от стената на гостната стая като подбудител на моята лудория. Другите членове на семейството се втурнаха да ме посрещнат – майка ми плачеше, помалкият ми брат Васил се вайкаше, че не съм донесъл поне една турска глава, а баща ми едва прикриваше гордостта си. Но все още не бях станал герой в очите на Мария, заради която отидох в Македония. Всичко, което тя каза, когато отвори вратата си и огледа комитаджийското ми снаряжение, сплъстено от автентичната мръсотия на македонските планини – така грижливо съхранявана от мен, за да я поразя, – беше: „Колко си мръсен!“

Не ми остана време за разсъждения над моята несполука. Пешо ме извика след няколко дни, за да ме заведе при Иван Гарванов, водача на ВМРО. Гарванов беше висок, силен мъж, който беше загубил едното си око в сражение. Прие ни в кабинета си, отрупан с книги и документи.

– Знаете, че се опитахме да убием Абдул Хамид това лято – каза той. – За жалост бомбата със закъснител избухна преждевременно и султанът се отърва, въпреки че петдесет души загинаха. Ние имахме късмет – загубихме само двама души. Около две хиляди арменци обаче бяха арестувани и заточени в Диарбекир и Кюрдистан. Сега възстановихме връзката ни с техния терористичен комитет и трябва да се подготвим за ново покушение над Абдул Хамид. Ще ударим в „Йълдъз Кьошк“!

Казаното ме удиви. Трудно можех да си представя нахлуването в султанския дворец в Константинопол. Гарванов сигурно долови моите съмнения.

– Вие разбирате, естествено, че всички технически подробности ще бъдат уредени от арменците. Вашата задача ще бъде да служите за свръзка между Арменския терористичен комитет и ВМРО. Ще ми докладвате редовно от Константинопол. Когато

всичко бъде готово, ще се поставите на разположение на терористите... – Той замълча внезапно и се усмихна:

– Между другото, на колко сте години?

– Осемнадесет – отговорих, без да трепна. Пешо, който знаеше, че нямам още седемнадесет, не ме издаде.

Гарванов поклати глава:

– Прекалено млад, прекалено млад... и все пак вашият войвода ви препоръча горещо. Ще тръгнете ли?

Бях вече готов да се заема с „Йълдъз Кьошк“ дори с една ръка.

– Естествено – отговорих.

Организацията ме снабди с модерни дрехи, фалшив паспорт на името на Николай Василев и с хиляда и осемстотин франка за тримесечен престой. Заминавах за османската столица, за да уча привидно във френския колеж на Галатасарай.

Константинопол беше замрял и меланхоличен през късната есен. Топли ветрове разнасяха благоуханията от градините по Босфора. Белите вили и величествените кипариси на Буюкдере и Арнауткьой се оглеждаха в прозрачните води на пролива. Остроноси лодки прорязваха водата и къдреха отраженията с лъскавите си весла. От балкона на стаята ми в хотел „Атина Палас“ гледах към Златния рог и закотвения там самотен турски военен кораб. На оръдейната му кула имаше само един топ – останалите били, както ми обясниха, в арсенала, където щели да чакат пет години да бъдат поправени. Опустелият кораб, по който крачеше един самотен часовей, ми изглеждаше като символ на османския упадък.

Хотел „Атина Палас“ се намиреше в оживения европейски квартал „Пера“. Ритъмът беше по-бавен в ориенталските части на града. Мъже с фесове и чалми сърбаха гъсто черно кафе и лениво пушеха наргилетата си по сенчестите тераси на кафенетата пред любопитните женски очи, надничащи зад пуснатите щори на прозорците. По сергиите и разстланите килими на Галатасарайския пазар бяха изложени разкошни предмети: разноцветни тъкани, вази, пищови и ятагани, инкрустирани със сребро и скъпоценни камъни, лули от кехлибар, сатенени пантофи, бродирани със сърма.

Всяка сутрин един усмихнат таен агент ме поздравяваше във файето на хотела и тръгваше по петите ми. След като пропилях няколко дни в опити да му се изплъзна с ускорен ход към Галата,

с шмугвания между сергиите и бързо изкачване обратно към „Пе-ра“, той ми заговори:

– Какъв кучешки живот, ефенди. Господинът мисли ли, че върша това за удоволствие? Издържам жена и две деца. Изхабих си краката да тичам подир вас.

Предложих му да ползва такси в бъдеще.

– Как мога да си позволя такси? – каза той жално. – Аз съм беден грък. В Константинопол и уличните кучета имат по-лек живот от моя. Заплатата ми не стига за прехрана на семейството.

Долових намека. Той прие да прекъсне следенето си срещу едно меджидие (около долар) на седмица. Когато се убедих, че спазва думата си (беше грък все пак), отидох на тайния адрес в „Таксим“, който Гарванов ми беше дал.

Казах паролата „Йълдъз“ на вратата на голяма вила, разположена в обширна градина, и бях приет веднага от един арменец на име Хаджиян. Той ме изслуша внимателно, поклати глава и цъкна с език няколко пъти, почерпи ме с кафе и обеща, че скоро ще се срещна с двамата главни арменски терористи.

– Бъдете тук в сряда в два часа. Не наемайте файтон! Улицата е тиха и всеки шум привлича вниманието.

Явих се отново във вилата на Хаджиян в определеното време. Двама мъже седяха до него на възглавници и пушеха наргилета. Техните широки гърбави носове и симетрични черни бради бяха толкова еднакви, че ги взех за близнаци. Представиха се като Гарабед Бакладжян и Киркор Аганян.

– Уведомиха ни вече за вашето пристигане – каза Бакладжян, – но вие сте така млад!

Изчервих се.

– Секретар съм на Тиквешкия революционен окръг на ВМРО. Не съм тук случайно.

Бакладжян ме потупа по рамото:

– Добре казано, младежо. Явявайте се тук всяка сряда по това време. Ще ви държим в течение за всеки наш ход.

Те се върнаха мълчаливо към своите дълги лули и кехлибарени броеници. Лицата им замръзнаха в спокойна, самодоволна усмивка. Същата вечер изпратих първия си доклад до Гарванов в София.

Тези посещения продължиха седмици наред. Моите арменски приятели продължаваха да мълчат тайнствено и да се усмихват

многозначително. Всичко се развивало по плана – казваха. През това време нямах никаква работа, освен да се забавлявам.

На една сутрешна закуска чух зад гърба си млад женски глас, който говореше на руски. Обърнах се и видях на съседната маса една Рубенсова блондинка и висок дълголик господин с посивели бакенбарди; двамата имаха трудности с менюто. Поклоних се и предложих услугите си като преводач.

– Какъв шанс! – усмихна се тя, докато придружителят ѝ ми кимна любезно. – Седнете на нашата маса. Казвам се Евгения. Господинът е моят вуйчо, полковник Павел Черепакхин. От Одея ли сте?

Впечатлението им от мен се подобри още повече, когато обясних, че съм българин, защото полковникът се беше сражавал за освобождението на България през 1877–1878 г. Здравата, лъчезарна красота на Евгения, гладката ѝ светла кожа и дълбоките, вибриращи тонове на нейния глас ми въздействаха като хипноза. Превърнах се в неин роб и момче за поръчки, което донасяше нейните ръкавици и билети за театър и викаше нейните таксита.

Продължих да се влача подире ѝ дори когато скоро разбрах, че е двадесет и осем годишна актриса от един вариететен петербургски театър и любовница на така наречения вуйчо. Единственото ми възнаграждение беше, че ми се разрешаваше да стоя в нейната стая, докато тя се занимаваше с тоалета си.

Дойде зимата. Моите арменски съучастници продължаваха да разиграват техния странен ритуал всяка сряда следобед и да ме уверяват шепнешком, че часът на възмездието приближава. Държах Гарванов в течение на „развитията“ на тази проточила се мистерия. Той ме посъветва да бъда търпелив и да имам доверие в арменците. В началото на декември реших все пак да разбера как стоят работите в действителност. Бакладжян и Аганян седяха на техните възглавници, изпускаха кълбета дим с олимпийско спокойствие и пиеха гъстото си черно кафе.

– Ще ми кажете ли кога ще започне истинската работа? – попитах натъртено.

Беше горещо и през отворения прозорец нахлуваха бръмчащи мухи. Една от тях се гмурна в чашата на Бакладжян. Той я извади, смачка я с пълните си пръсти и заяви с пророчески тон:

– Падишахът ще загине като тази муха!

После размени многозначителни погледи с Аганян и двамата изпуснаха в пълен унисон кълба дим през огромните си носове. „Той ще загине като тази муха!“ – напевно прозвуча тържественият им хор. И не казаха повече дума!

Събитията, които настъпиха след няколко дни, ме смаяха повече от турците. Първо беше открита бомба в трамвая, който свързваше „Галата“ с „Пера“. После един турски генерал беше застрелян в каляската му от двама терористи, които го бяха объркали с началника на тайната полиция. Моят любезен гръцки детектив беше заместен от турчин. Предупредих Хаджиян, че отсега нататък ще бъда строго наблюдаван. Той изпадна в паника и ми нареди да не се вестявам повече, преди да ми даде знак. Кореше Бакладжян за организирането на безсмислен терористичен акт, за да се реабилитира в очите на арменския Централен комитет.

– При тези обстоятелства ще може ли да излезе нещо от нашето начинание? – запитах.

– Не се безпокойте. Ние ще продължаваме с плановете си – заяви Хаджиян. – Междувременно вземете този пакет. Бакладжян и Аганян го оставиха за вас.

Пакетът беше тежък. Когато го отворих в хотелската си стая, от него се изтъркулиха три цилиндрични бомби и една дузина револвери с различен калибър. Поставих този арсенал в големия си пътнически сандък, оставен на съхранение в багажния склад на хотелската изба, и прекарах една безсънна нощ, опитвайки се да разбера какво означава всичко това. Проумях внезапно: арменците знаеха, че полицията затяга обръча си, и ме подведеха, за да се отърват от уличаващи доказателства. Опитът за покушение срещу Абдул Хамид явно е бил изоставен... ако е бил въобще някога сериозно замислян.

Рано на следващата сутрин изпратих пълен доклад до Гарванов и поисках указания. Горях от нетърпение да напусна Константинопол. Турският детектив ме следеше непрекъснато през следващите две седмици, но не обискира багажа ми в избата. Животът стана скучен.

Монотонността беше разнообразена от появата на един прочут руски изследовател – Леонтиев. Той се беше прославил с африканските си пътешествия, заради които императорът на Абисиния, Менелик II, го беше назначил за управител на провинция-

та Тигър, която руснакът превърна в златна мина. Леонтиев беше около четиридесетгодишен висок и мургав мъж, който се държеше като човек, свикнал да властва. Той заемаше великолепно покoi в хотел „Пера Палас“, а внезапните му появи бяха съпътствани от шепа сребърни монети, които етиопският му прислужник хвърляше на гълпата чакащи просяци. Веднъж той откупи цялата сграда, за да се наслаждава във величествено усамотение на представлението на гостуващата виенска „Комише опер“. Друг път нае параход за самотна обиколка по Мраморно море. Носеше грамадни диаманти и притежаваше комплекти от сапфирени, смарагдови и рубинени копчета за белите си жакети.

Той започна да ухажда Евгения от мига, когато полковникът ѝ го представи. Първия ден ѝ поднесе огромна бронзова кутия с отбрани захаросани плодове, на следващия – хермелиново наметало и на последващия – огърлица от перли. Евгения забягна с него, преди да измине и седмица, и остави полковника и мен да споделяме мъките си.

Все още няхах указания от Гарванов, нито вест от арменците.

Една вечер, когато безцелно скитах из улиците, следван от неуморимия турски детектив, вниманието ми беше привлечено от светлините на театър „Конкордия“. Влязох, последван от вярната ми кучешка охрана. Преди вдигането на завесата циганският оркестър засвири султанския химн „Хамидие“. Инстинктивно останах седнал със скръстени на гърдите ръце. Освирквания изпълниха театъра. Един грък, който седеше до мен, прошепна: „Полудял ли сте?“

Станах, когато светлините изгаснаха и завесата се вдигна, и се отправих към страничния изход, но моят детектив ме последва и се изпречи на пътя ми.

– Спри! Арестувам те! – извика той.

През главата ми мина веднага, че задържане означава обиск, откриване на бомбите и револверите в моя сандък и на връзката ми с арменците. Ударих го с дръжката на револвера си. После хукнах.

Знаех, че трябва да напусна Константинопол преди обявяването на обща тревога. Хванах един файтон, който ме откара до пристанището. Заскитах се по морския бряг, надничайки в кръчмите. В една от тях видях група буйни руски моряци от екипажа

на „С. С. Чихачов“. Те ме поканиха на масата си, когато им заговорих на руски. Поръчах вино и шашлик за всички и скоро се запрегръщахме едни други, крещейки пианските си песни. Накрая един червенобрад помощник-капитан се надигна и заяви:

– Удоволствието свърши. Време е да вървим. Отплаваме за Одеса на разсъмване.

Руснаците, макар и пияни до един, чуха командата, станаха послушно и го последваха. Хванах някого под ръка и стигнах със строем на залитащата и пееща група до нейния кораб.

Две лодки ни отведоха до средата на Босфора, където бе закотвен „Чихачов“. Никой не ме забеляза, когато се качих на борда. Открих едно място на палубата между две купчини въжета, свих се под палтото си и заспах. Събуди ме острото шибване на ледена вода. Хората търкаха дъските и някой беше изсипал ведро с вода върху мен. Скочих на крака и се намерих пред червенобрадия помощник-капитан.

– Кой сте вие, по дяволите? – попита той рязко.

Пъхнах му една златна монета и го помолих да ме заведе при капитана. Той сви рамене: „Добре. Тръгвайте.“

Капитанът беше зает с бръсненето си и ме прие хладно. Но когато му казах, че съм българин, който бяга от турската полиция, той се оживи и повика високия и дебел готвач с безупречно чиста престилка.

– Денис – каза капитанът, – заведи това момче долу, облечи го, както следва, и да се заеме с чиниите.

След няколко минути миех прибори като врял и кипял в тази работа, докато готвачът строго ме въвеждаше в изкуството на соса от гъби със сметана. Когато пристанищната полиция се появи преди отплаването, аз прилежно работех в кухнята и никой не ми обърна и най-малко внимание.

Час по-късно турският бряг започна да се губи. Дворецът на Долма Бахче със своите позлатени порти, стройните минарета, куполите на Света София, които блестяха сред огнения изгрев, ятото от гълъби, спускащо се към генуезките кули на Арнауткьой – всичко това изчезваше в далечината. Отминахме големите оръдия на Кавакската батарея, която охраняваше източния вход към Босфора. Чайки кръжаха над нас. Корабът трептеше и се люшкеше леко в мъртвото вълнение. Бяхме в Черно море.

Напуснах кораба в Бургас и заминах за София.